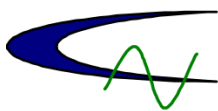

Staat van instandhouding

Analyse rapportages wildsoorten SOVON en WUR

Ecosens-nl ecologisch advies

Lathum

Colofon:

© 2022 Eqosens-nl
ecologisch advies, Lathum
Advies: W.C. Knol

Opdrachtgever: Jagersvereniging, Amersfoort
Contactpersoon: K. van Hulst
Projectnummer: 2022-05
7 juni 2022

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
1 Definities, data, trendlijnen en referentiejaar	7
1.1 Staat van instandhouding	7
1.2 Data	8
1.3 trendlijnen en referentiejaar	9
1.4 Expert oordeel	10
2 Soorten	11
2.1 Wilde eend	11
3.2 Houtduif	13
3.3 Fazant	14
3.4 Haas	15
3.5 Konijn	17
Literatuur	17

Samenvatting

Recent zijn in opdracht van het ministerie van Landbouw, Visserij en Natuur twee rapportages verschenen waarin voor de 5 wildsoorten in Nederland de Staat van instandhouding is bepaald. Voor wilde eend, houtduif en fazant is door SOVON de Staat van instandhouding (SVI) bepaald. Voor haas en konijn heeft de Wageningen Universiteit de opdracht uitgevoerd.

Door de Jagersvereniging in Amersfoort is aan Eqosens gevraagd deze rapportages op inhoud kritisch door te nemen. Deze rapportage geeft daar invulling aan in de vorm van een quick scan.

Beide rapportages hebben een verschillende status. Die over de vogels van het SOVON wordt als rapport gepresenteerd, maar in de rapportage zelf wordt het rapport als notitie omschreven en kent het geen auteurs waardoor het strikt genomen geen wetenschappelijk rapport is, anders dan van de WUR.

In beide rapportages wordt voor het bepalen van de Staat van instandhouding van de 5 wildsoorten gebruik gemaakt van een methode die exclusief voor soorten van de Habitatrichtlijn is ontwikkeld, waartoe de 5 wildsoorten niet behoren. Er wordt aangenomen dat deze methodiek ook voor de 5 wildsoorten een wettelijke basis vormt. Zover bekend is dat nergens gedocumenteerd en daardoor is er twijfel over de dwingende toepassing hiervan. Door SOVON werd met de 'Habitatlijn methode' in 2017 nog de indicatieve staat van instandhouding bepaald voor soorten van de Vogelrichtlijn. Daarmee werd duidelijk gemaakt dat het hier een niet formele methode betrof. Ondertussen lijkt deze 'Habitatrichtlijnmethode' een eigen leven te leiden en wordt ze te pas en te onpas gebruikt, zoals bij het bepalen van de SVI van soorten voor afzonderlijke provincies. Dat wijkt af van de Europese systematiek en betekent dat binnen Nederland landelijke populaties per provincie verschillend worden beoordeeld. Opvallend is ook dat Schmidt et al. (2017) aangeven dat voor soorten van de HR veranderingen in de SVI vooral toe te schrijven zijn aan verbeterde data en kennis. Dat laat zien dat de HR methode tamelijk gevoelig is voor de kwaliteit van onderliggende kennis en data en dat daar hoge eisen aan gesteld moeten worden gezien de mogelijke consequenties. De staat van instandhouding kan overigens ook op hele ander manieren worden bepaald.

Voor haas en konijn worden wetenschappelijk onbetrouwbare en weinig transparante datasets gebruikt om de SVI, trends en referenties vast te stellen. De basisdata zijn niet verifieerbaar en niet beschikbaar voor onafhankelijke externe audits, ook niet in geanonimiseerde vorm. Anders dan bij vogels zijn er voor haas en konijn geen gevalideerde telprotocollen. Ook wordt voor haas en konijn een habitatgeschiktheidsmodel gebruikt om de populatieomvang van deze soorten in Nederland te bepalen in 1994 en in 2021. De gebruikte HSI modellen zijn niet gevalideerd met velddata en stapelen een groot aantal onzekerheden en dubieuze data op elkaar waardoor de berekende SVI niet voldoende betrouwbaar is en zomaar anders kan uitpakken. De grootste foutenbronnen bij dit model zijn:

- De voor haas en konijn niet representatieve NDFD data die dienen als bron voor de HSI modellen;
- De veronderstelde en niet onafhankelijk getoetste relaties tussen de habitatklassen en voorkomen van hazen en konijnen. Er zijn ook nog andere factoren die de geschiktheid bepalen;
- De veronderstelde referentiewaarden (dichtheid) voor haas en konijn) waarmee de populatie omvang wordt berekend zijn niet onderbouwd;
- De twijfelachtige betrouwbaarheid van de NEM trendlijn;
- Het terugvoorspellen (backcasting) van de populaties in 1997 met de twijfelachtige NEM trendlijn en HSI modellen;
- De onzekere inschatting van de trend tussen 1994 en 1997.

Met bovengenoemde onzekerheden wordt een theoretische populatie omvang berekend in 2021 en 1994 en daarmee wordt de SVI bepaald. HSI modellen zijn vooral geschikt voor kwalitatieve doelen en scenariostudies en niet om de omvang van populaties te berekenen. De uitkomsten van de HSI modellen voor konijn en haas zijn niet gevalideerd met afschotdata of onafhankelijke tellingen. Dat leidt tot de wonderlijke situatie dat goede gebieden voor haas of konijn als weinig geschikt op de HSI kaart staan.

Een kritisch punt is bovendien dat er in beide rapporten gewerkt wordt met verschillende referentiejaren. Voor vogels 1980 en voor zoogdieren 1994. Bovendien is het landschap sinds en tussen deze jaren deels onomkeerbaar veranderd. Dit betekent dat de omvang van de populaties uit vervlogen tijden fysiek niet meer gerealiseerd kunnen worden en dus als verrekpunt in de referentie onbruikbaar zijn. Beter was het geweest wanneer in dit geval referenties ook waren getoetst op realiteitsgehalte, waardoor ze in het beleid ook waarde het beleid ook daadwerkelijk kunnen worden gerealiseerd. Zoals bijvoorbeeld bij weidevogels als de grutto, waar herijking van de referentie heeft plaatsgevonden in de vorm van weidevogelkernegebieden (Teunissen et al., 2012). Hierin wordt genoemd dat een fractie (10%) van de populatie uit 1980 voldoende is voor een duurzame instandhouding.

Een uiterst zwak punt in de gebruikte SVI methode is de bepaling van het toekomstperspectief voor soorten. In beide rapporten wordt daar een niet- wetenschappelijke invulling aan gegeven. Deze is niet reproduceerbaar en heeft het karakter van algemeenheden of die van opvattingen. Omdat een ongunstige of matig ongunstige beoordeling van een afzonderlijk criterium bepalend is voor de eindbeoordeling, moeten er zware eisen worden gesteld aan de onderbouwing hiervan. Dat is hier niet gebeurd.

Het toepassen van de methodiek van de Habitatrictlijn leidt ertoe dat bijvoorbeeld soorten met een ecologisch voldoende grote omvang van de populatie, die een kleine afname laten zien, in een eeuwig ongunstige SVI terecht komen omdat de fysieke leefomgeving onomkeerbaar is veranderd. Dat kan betekenen dat alle activiteiten in de biotopen van deze soorten wellicht getoetst moeten worden met hun effecten op de SVI. Dit probleem doet zich ook voor bij populaties die het (europees) goed doen maar door klimaatverandering en/of ander voedselaanbod elders verschuiven en deels uit Nederland verdwijnen (kleine rietgans). Dat zou voor de wilde eend en houtduif als

wintervogels ook kunnen gelden. Trends zouden voor soorten slechts indicatief moeten zijn en aanleiding om na te gaan welke stuurbare factoren daarop van doorslaggevende invloed zijn.

Tot slot ontbreekt het in beide rapportage aan een discussie over de gevolgde methode, de onvolkomenheden van datasets en de effecten daarvan, de referenties, het toekomstperspectief en de aannames die daarin worden gedaan, terwijl ook aanbevelingen achterwege zijn gebleven. Een kritische zelfbeschouwing was wel op z'n plek geweest. Zo wordt onvoldoende stilgestaan bij het feit dat lange tijd in de tellingen het landelijk en stedelijk gebied onderbelicht zijn geweest in de monitoring van vogels. Correcties hiervoor zijn gebaseerd op aannames of bijschattingen waarover discussie bestaat. Jaarlijkse afschotcijfers van haas en konijn zijn lang niet altijd afkomstig uit dezelfde gebieden en bronnen, waardoor er discontinuïteit in de meetreeksen voor kan komen. Dat vraagt een nauwgezette analyse en herbeoordeling van de onderliggende datasets voordat ze kunnen worden toegepast voor doelen waarvoor ze nooit zijn verzameld. En dat kan weer effecten hebben op geschatte trends en de beoordeling daarvan.

Bovenstaande maakt de uitkomsten discutabel en lang niet altijd transparant. Vanuit ecologisch perspectief is het voor soorten die niet onder de Habitatrichtlijn vallen relevanter om de aandacht te richten op levensvatbare en duurzame instandhouding van populaties van de wildsoorten. Dat vraagt om een andere benadering dan het vastpinnen op de omvang van de populatie 30 of 40 jaar geleden of langer. Het bepalen van een levensvatbare en duurzame minimum populatiegrootte is daarvoor een logischer stap. Voor soorten die niet onder de Habitatrichtlijn staat het landen vrij om te kiezen voor een andere methoden om de SVI te bepalen dan bij de Habitatrichtlijn. Het lijkt dan ook veel logischer om trends vooral in te zetten voor soorten waarvan de populaties genetisch in gevaar komen en de levensvatbaarheid op het spel staat. Voor levensvatbare en robuuste populaties is het gebruik van een ondergrens relevanter zoals die ook in AEWA verband wordt toegepast zoals o.a. bij brandgans en kleine rietgans. Daar staat de omvang van de (europese) populatie centraal en niet de landelijke of provinciale fluctuaties in de trends.

Voor het beleid is het relevant te weten dat de bottleneck bij bescherming of herstel van populaties van vogels en zoogdieren ligt in de overlevingskans van eieren, kuikens of juveniele dieren. Daar treedt bij soorten die afnemen de bottleneck op, of groeien populaties juist zoals in de SOVON rapportage over wilde eend en krakeend duidelijk is gemaakt.

Tot slot kan worden geconstateerd dat er rond de wildsoorten, maar ook voor andere niet HR soorten, een methodisch en juridisch bouwwerk is ontstaan waar de soorten in het veld onvoldoende bij gebaat zijn. Een heroverweging van deze methodiek is dan ook op zijn plaats.

1 Definities, data, trendlijnen en referentie jaren

1.1 Staat van instandhouding

In beide rapportages wordt gebruik gemaakt van de systematiek die exclusief is ontworpen voor soorten van de Habitatrichtlijn (1994). De 5 wildsoorten vallen niet onder die richtlijn. Er wordt in beide rapportages niet aangegeven op welke gedocumenteerde gronden de "Habitatrichtlijn systematiek" ook zou moeten gelden voor soorten die niet onder de Habitatrichtlijn vallen. De onzekerheid daarover blijkt ook uit de teksten in de rapportages. In het WUR rapport wordt genoemd dat de Wet natuurbescherming (Wnb) niet voorziet in toepassing van de systematiek van de SVI, maar dat de praktijk is dat dit wel gebeurt. De praktijk is echter geen wettelijke basis. SOVON heeft lange tijd, in opdracht van LNV, het begrip indicatieve Staat van instandhouding (iSVI) gehanteerd (Vogel, 2013 en Foppen, 2017) om aan te geven dat de methodiek van de SVI 'geleend' is van de Habitatrichtlijn maar niet die status heeft. In de huidige rapportage wordt niet duidelijk gemaakt waarom en op wiens gezag het verlaten van deze iSVI voor vogels heeft plaatsgevonden en waar dat is gedocumenteerd.

In ieder geval is er sprake van onduidelijkheid en gebrek aan transparantie. Dat is onwenselijk gezien de vergaande consequenties die dit kan hebben en het vertrouwen in een deugdelijke wetenschappelijke aanpak. Deze onduidelijkheid wordt nog verder versterkt doordat SOVON ook voor provincies de SVI bepaalt (Alefs, 2019). Daarmee wordt het instrumentarium van de Habitatrichtlijn te pas en onpas gebruikt op uiteenlopende schaalniveaus en voor uiteenlopende referentie jaren. Een volgende stap zou kunnen zijn om ook voor gemeenten of waterschappen de SVI van soorten te bepalen, hetgeen niet in lijn is met de Europese richtlijnen. Het leidt ook tot verschillende beoordelingen van eenzelfde landelijke populatie.

Wanneer de methode van de Staat van instandhouding volgens de Habitatrichtlijn, zo gewenst en onderbouwd, wordt toegepast op soorten die niet op de Habitatrichtlijn staan dan lijkt het logisch om 1992 (invoer HR en methodiek) voor alle soorten dat jaar als referentie te nemen. Dat voorkomt ongelijkheid in referentie jaren waartussen ook het landschap vaak drastisch of onomkeerbaar is veranderd. Net als klimaatgemiddelden, wordt dan hooguit een periode van 30 jaar beschouwd. Het is onduidelijk wie besloten heeft voor de Vogelrichtlijn 1980 als referentie voor vogels te beschouwen en niet voor zoogdieren en waarom. Dat lijkt niet gedocumenteerd. Verder dan 30 jaar teruggaan in de tijd, zoals met de trend voor het haas, wordt gedaan in de rapportage van de WUR levert zeker twee vraagstukken op:

- 1- Het is fysiek of anderszins onmogelijk om terug te gaan naar een situatie en landschap van 40 of langer geleden. De populatie omvang van de wildsoorten die hoorde bij de landschappen uit die perioden is fysiek of economisch niet meer te realiseren. Wanneer die referentie wel wordt gehanteerd blijven soorten van historische landschappen die, ongeacht de omvang van de populatie, (iets) afnemen tot in de eeuwigheid in een ongunstige SVI, zonder uitzicht op verbetering door gericht beleid omdat het landschap onomkeerbaar is veranderd. De SVI verwordt dan tot een puur theoretisch concept. Dat risico geldt ook voor

soorten waarvan de Europese populatie gelijk blijft of zelfs toeneemt, maar verschuift door klimaatverandering of voedselbeschikbaarheid of veranderend landgebruik. In dat geval kunnen soorten in Nederland ongunstig scoren maar internationaal toenemen.

- 2- Teruggaan naar de referentie 1980 of eerder zou dan ook gevolgen moeten gelden voor de populaties van alle andere diersoorten. Bijvoorbeeld van soorten die sindsdien zijn toegenomen en zich hebben aangepast aan het hedendaagse landschap. Voor deze soorten zou dan het huidige beschermingsregime kunnen worden afgeschaald.

Onderdeel van de Habitatmethode is het bepalen van de 'gunstige referentie'. SOVON geeft in haar rapportage aan dat dit de situatie is "... waarin de soort in een gezonde populatie in Nederland voorkwam. Om die gezonde populatie te kwantificeren wordt een gunstige periode gedefinieerd, waarna de populatieomvang in de periode wordt bepaald." Het begrip gezonde populatie is hier misplaatst. Een 'gezonde' populatie is een levensvatbare populatie en die wordt niet bepaald door een periode, maar door absolute aantallen, zoals ook al in de WUR rapportage wordt aangegeven. SOVON (Teunissen et al., 2012) hanteert voor de grutto weer heel andere criteria (circa 10% van de broedpopulatie uit 1980). Dat roept vragen op. Een populatie van enkele duizenden dieren die met elkaar verbonden zijn is meestal voldoende levensvatbaar. De 5 wildsoorten voldoen hier in zeer ruime mate aan.

In de Wet natuurbescherming artikel 3.22 lid 5 staat dat de jacht op de 5 wildsoorten niet wordt geopend wanneer de SVI in het geding is. De vraag is wat dat betekent, het in het geding zijn. Een gunstige SVI of matig ongunstige SVI hoeft niet te betekenen dat de SVI in het geding is, zeker niet bij grote populaties. Zeer kleine en (genetisch) kwetsbare populaties van enkele honderden individuen die iets zijn toegenomen scoren in de systematiek van de Habitatrichtlijn gunstig (bijv. krooneend), terwijl robuuste en duurzame, zeer grote populaties van honderdduizenden individuen, bij een afname ongunstig scoren (houtduif). In het laatste geval is de SVI niet in het geding vanuit het oogpunt van duurzaamheid en levensvatbaarheid. Het is de levensvatbaarheid en duurzaamheid van een populatie die maatgevend is voor behoud van soorten en niet de trend.

Advies:

Maak voor de wildsoorten duidelijker onderscheid tussen de SVI en de methodiek om deze te bepalen. Hanteer en documenteer voor soorten die niet onder de systematiek van de Habitatrichtlijn vallen een transparante en realistische methode om de staat van instandhouding te bepalen. Voorgesteld wordt te werken met een minimale populatie (aantallen) conform de methodiek die in AEWA verband voor migrerende soorten wordt toegepast. Voor levensvatbare populaties zijn trends behulpzaam als signaal, voor kleine populaties kunnen trends gebruikt worden om activiteiten te toetsen. Wees transparant in de definities en waarop en wanneer ze wel en niet toepasbaar zijn. Bij het werken met populatie ondergrenzen speelt de startdatum van trendreeksen eigenlijk geen rol meer. Voor soorten van de HR ligt dat uiteraard.

1.2 Data

Voor de meeste soorten zoogdieren zijn in Nederland geen betrouwbare data beschikbaar om de landelijke populatie omvang en trends te berekenen. Dat geldt ook voor haas en konijn. Het gaat

altijd om globale schattingen die gebaseerd zijn op verschillende bronnen, selecte steekproeven en/of anekdotische informatie. Er zijn ook geen meetnetten voor zoogdieren ontwikkeld met als doel om de landelijke populatie omvang betrouwbaar te schatten. Dat geldt in mindere mate ook voor vogels. Daar wordt eens per 15 jaar met steekproeven de omvang van vogelpopulaties geschat. Voor wilde eend en houtduif bijvoorbeeld is de omvang van populaties omgeven door een enorme bandbreedte. Dat voedt de gedachte dat het agrarisch gebied een relatief witte vlek is. De broedpopulatie voor wilde eend wordt in de periode 2018-2020 geschat op 180.000 – 280.000 broedpaar en die van de houtduif op 290.000 – 580.000. Op de ruimtelijke spreiding van de steekproeven is wel wat af te dingen, net als het moment van de inventarisaties, zoals voor de overwinterende houtduif waar de PTT telling plaatsvindt in die periode van het jaar (eind december) waarin de soort het minst aanwezig is. Het landelijk gebied, waar de wildsoorten vaak voorkomen, blijft onderbelicht in de steekproeven ondanks de bijschattingen en zijn onvoldoende onafhankelijk gevalideerd.

Populatieschattingen, ook die uit het verleden, zijn omringd door onzekerheden. Voor haas en konijn zijn de gebruikte datasets in de rapportage van de WUR ongeschikt voor analyse van trends. Ze zijn te heterogeen van samenstelling en niet onderzocht op (on)bruikbaarheid. Het meetnet dagactieve zoogdieren is in dat verband een negatieve uitbijter en methodisch (wetenschappelijk) zeer aanvechtbaar. Haas en konijn zijn overwegend nachtactieve zoogdieren die overdag worden geteld. In het rapport van de WUR blijft onbenoemd of dit voor de trend en de referentie gevolgen kan hebben.

Tot slot kan worden geconstateerd dat er verschillende inventarisatiemethoden worden gebruikt om per soort de SVI te bepalen. Ook kunnen soorten in de meetnetperiode ander gedrag vertonen waardoor ze eenvoudiger of lastiger zijn waar te nemen. Bijvoorbeeld soorten die van dagactief nachtactief worden, meer of minder schuw worden of meer of minder zichtbaar door minder of meer dekking of ruigte in het landschap (fazant).

Advies

Erken dat er voor de zoogdieren van de wildlijst geen goede meetnetten zijn en de dataverzameling te heterogeen is voor betrouwbare conclusies. Het netwerk dagactieve zoogdieren moet voor haas en konijn grondig worden herzien om betrouwbare data te kunnen verzamelen voor beleidsdoeleinden. Landelijke aselechte steekproeven met warmtebeeldcamera's zijn daarvoor de aangewezen methode. Ook zijn er additionele afschotdata beschikbaar die na interpretatie betrokken kunnen worden voor het opstellen van trendlijnen en referenties.

1.3 trendlijnen en referentie jaren

Bij het bepalen van trends spelen referentie jaren een cruciale rol. Wanneer het referentiejaar samenvalt met een tijdelijke opleving of depressie in de populatie, of met uitbijters door telomstandigheden, is de trend gezet. Zo blijkt uit oude meetreeksen van de wilde eend dat de huidige populatie-omvang broedvogels vergelijkbaar is met de uit de jaren zeventig (Bremer et al., 2015) en er geen sprake is van afname maar juist een lichte toename (zie 2.1). Dit laat nog eens het relatieve belang van referentie jaren zien.

Voor alle diersoorten geldt dat er sprake is van periode van ups en downs. Het is zeer wenselijk om voor alle soorten waarvoor trends worden bepaald dezelfde referentie jaren te gebruiken. In beide rapportages hebben de auteurs er een handje van om uitstapjes te maken naar het verre verleden (1950), kennelijk om het argument van afname kracht bij te zetten. Waarom dat wordt gedaan is niet duidelijk want de Vogel- en Habitatrichtlijn bestonden toen nog niet.

In beide rapportages worden trends gepresenteerd met historische data die er niet toe doen of waarvan de basisdata niet beschikbaar zijn en dus te controleren. Een bijkomend aspect is dat trends voor de 5 wildsoorten zijn opgebouwd uit data die op uiteenlopende manieren verzameld zijn. Het meest pregnant is de trendlijn van het haas. Hiervoor worden gegevens gebruikt van Broekhuizen (1982) die zeer select zijn verzameld, niet meer te achterhalen en te verifiëren zijn en te verteruggaan in de tijd. Ook de afschotgegevens na 1980 bestaan uit heterogeen steekproefmateriaal waarin van jaar op jaar soms verschillende WBE's gegevens wel of niet hebben aangeleverd of de jacht niet meer verhuurd werd door grondeigenaren. Ook wisselt het aandeel jachtvrije gebieden in de steekproef waardoor dichtheden afschot per 100 hectare niet altijd vergelijkbaar zijn. Het vraagt uitzoekwerk om die variatie inzichtelijk te maken en de datasets daarop aan te passen.

Advies

Hanteer voor zoogdieren en vogels dezelfde relevante referentie jaren, ook al zijn de data incompleet. Gebruik, zoals bij haas het geval is, geen trendlijn die uit verschillende onnauwkeurige bronnen bestaat. Herzie en verbeter de afschotdata en standaardiseer ze zodat ze sowieso bruikbaar worden voor (trend)analyse.

1.4 Expert oordeel

In beide rapporten wordt een toekomstverwachting gegeven als onderdeel van de Habitatrichtlijn systematiek. Dit is het zwakste onderdeel van de SVI beoordeling. Het is niet duidelijk wie de experts zijn in het anonieme rapport van SOVON en hoe en met welke data ze tot hun bevindingen komen. Daarmee is de beoordeling niet transparant en herhaalbaar. Ook bij de zoogdieren worden door de WUR algemeenheden gebruikt om de toekomstverwachting te schetsen. Hier ligt geen enkele bewijslast aan ten grondslag en de indruk bestaat dat andere 'experts' ook tot andere oordelen kunnen komen. Omdat het eindoordeel van de habitat systematiek SVI wordt bepaald door de minst scorende waarde van de vier criteria zou dit aspect niet moeten meewegen zolang daar geen betrouwbare en reproduceerbare data onder liggen.

2 Soorten

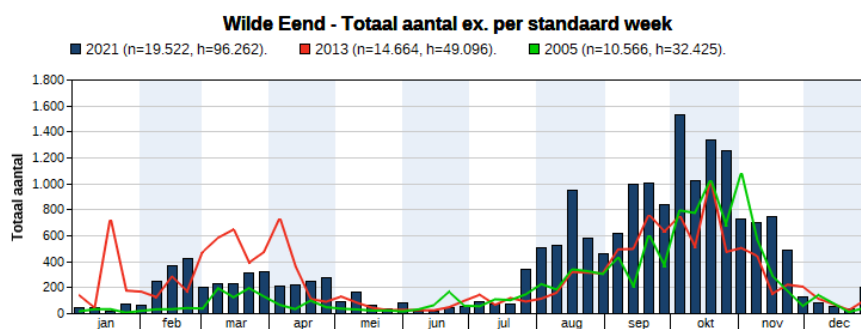
Hoewel de rechtmatigheid van de toegepaste beoordelingsmethodiek van de SVI ter discussie staat worden hieronder per soort een aantal kritische opmerkingen geplaatst

2.1 Wilde eend

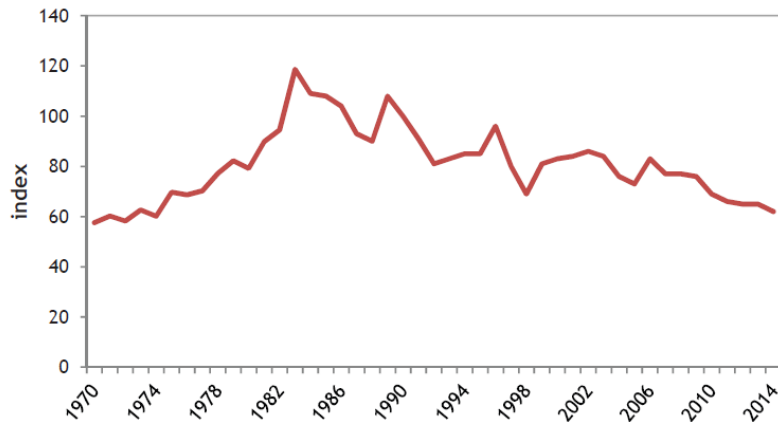
De SVI voor de wilde eend wordt als matig ongunstig beschreven.

Populatie

De opsplitsing van de wilde eend in een broedpopulatie en overwinterende populatie lijkt logisch met dien verstande dat de winterpopulatie een mix is van eigen broedvogels en nakomelingen daarvan en overwinteraars. Voor de wilde eend wordt het meetnet Watervogels gebruikt om de herfst en winteraantallen te bepalen (Hornman et al., 2021). Dit wijkt af van de eenmalige PTT telling voor houtduif en fazant in december, waardoor de SVI voor de wilde eend een andere onderbouwing kent dan die voor houtduif en fazant. Ook de wilde eend had natuurlijk in het PTT meetnet kunnen worden geteld. Uit het meetnet watervogels blijkt dat overwegend de grote wateren, rivieren en andere watervogelrijke gebieden worden geteld. Dat leidt tot de conclusie dat de trend van wintervogels vooral betrekking heeft op dit type gebieden. Veel wilde eenden houden zich echter ook op in kleine wateren en sloten die nauwelijks in het meetnet watervogels zitten. Vermoedelijk zijn dit voor een belangrijk deel de overwinterende broedvogels. Voor deze eenden geldt mogelijk een andere wintertrend en beoordeling dan het SOVON aangeeft. In de rapportage komt dit niet aan de orde. Ook voor broedende wilde eenden geldt dat ze vooral in het landelijk gebied broeden, vaak in kleine sloten, broedkorven en op andere weinig toegankelijke plekken. Het is mogelijk ook de reden waarom er zo'n grote spreiding zit in aantallen broedende wilde eenden. Er zijn nog andere datasets over de wilde eend, zoals die van de ca 350 trektelposten in Nederland zoals in de onderstaande figuur weergegeven. Het geeft nogmaals aan dat de wilde eend in het najaar met veel hogere aantallen voorkomt en in die periode wellicht ook een andere trend heeft dan op andere momenten in de winter.

Voor de broedende wilde eenden wordt uit onderstaande figuur nog eens duidelijk hoe groot het effect van referentiejaren is. De huidige aantallen broedvogels van de wilde eend liggen globaal op hetzelfde niveau als in 1970. T.o.v dat jaar is er dus geen sprake van een ongunstig populatieverloop (Breemer, 2015).

Figuur 3.6. Landelijke aantalsontwikkeling van Wilde Eend als broedvogel op basis van Oude Tijdsreeksen (zie tekst), en vanaf 1984 op basis van het BMP (cf. Fig. 3.5). Weergegeven is de jaarlijkse populatie-index (1990=100).

Leefgebied

Voor de broedvogels wordt een matig ongunstig leefgebied geschetst op basis van een vermoeden in afname van de kwaliteit. Dit wordt echter onvoldoende onderbouwd. Het blijven vermoedens en suggesties die algemeen van aard zijn en niet gekwantificeerd worden. Wanneer de kwaliteit echter achterblijft door voedsel en andere factoren zouden daar ook andere eendensoorten zoals de kraakeend invloed van moeten ondervinden. De kraakeend neemt echter sterk toe als broedvogel en overwinteraar.

Toekomstperspectief

Voor de broedvogels wordt een matig ongunstig perspectief geschetst. Dit wordt niet onderbouwd met feiten. Dat geldt ook voor de niet-broedvogels. Hier speelt mogelijk de verschuiving van de winterpopulatie in ruimte en tijd een rol. Het is een van de zwaktes van de methodiek van de habitatrichtlijn dat verschuivende populaties door klimaatverandering per land een toe- of afname te zien kunnen geven, maar dat voor de populatie als geheel de levensvatbaarheid en duurzaamheid niet in het geding zijn.

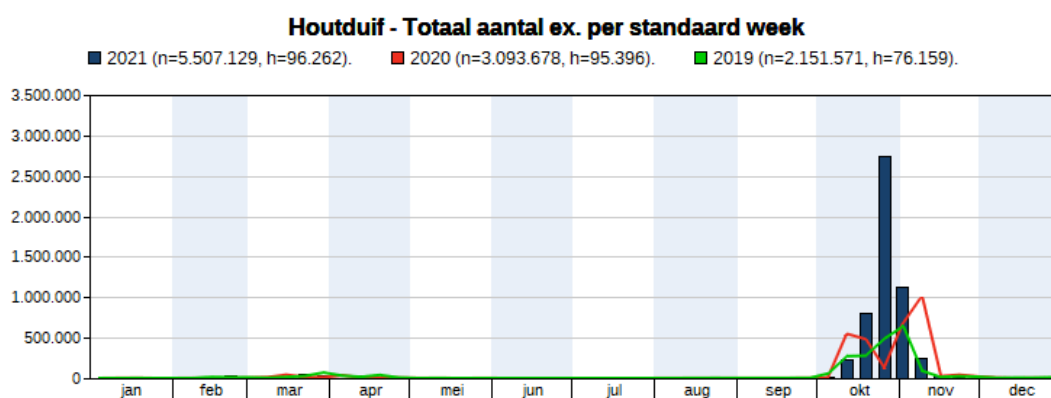
3.2 Houtduif

Voor de houtduif wordt onderscheid gemaakt in een broedpopulatie en een overwinterende populatie.

Populatie

Voor de broedpopulatie houtduiven wordt de populatie volgens de systematiek van de Habitatrichtlijn als matig ongunstig beschouwd. In de afgelopen 20 jaar is de populatie echter toegenomen en in de afgelopen 30 jaar marginaal afgenomen (-0,5%), hetgeen binnen de foutmarges valt, maar ook kan worden veroorzaakt doordat in de periode met verschillende tellers en telinstructies is gewerkt. In de SOVON notitie wordt gesteld dat de lange termijn trend (vanaf 1984) leidend is omdat die een stabielere en beter beeld geeft. Statistische wensen zijn echter geen valide argument voor het hanteren van een referentie uit 1984. Bovendien is de berekende afname van 2-3% in 40 jaar tijd niet significant. De berekende broedvogeltrend betreft bovendien de trend van de circa 1600 steekproefgebieden en niet van de trend buiten de steekproef. Daar wordt wel rekening mee gehouden, maar de foutmarge in de representativiteit van de steekproeven ligt waarschijnlijk veel hoger. Geen gebied is immers gelijk. De 2-3% kan daarom als marginaal worden beschouwd.

Voor de overwinterende populatie houtduiven wordt het PTT protocol gebruikt. Deze telling vindt plaats tussen half december en 1 januari. De rapportage geeft aan dat er 650 routes worden geteld, maar over de periode 1980-2006 (deel van de trend) blijken er jaarlijks gemiddeld maar 400 punten te worden geteld, waarvan nog niet de helft in hoog-Nederland (Boele et al., 2008). De periode van tellen eind december is van invloed op zowel de aantallen als de trend. Dit wordt niet duidelijk uit de rapportage. Had een trend uit een PTT telling in november of februari er ook zo uitgezien? Uit onderstaande grafiek, afkomstig van de landelijke 350 trektelposten, blijkt dat de meeste houtduiven in de winterperiode in de jaren 2019, 2020 en 2021 doortrekken en verblijven van half oktober tot eind november. In topjaren worden op de telposten soms meer dan 3 miljoen houtduiven in Nederland geteld. Vooral in hoog- Nederland. Wanneer de PTT telmethode in die periode had plaatsgevonden had dat mogelijk tot andere conclusies geleid voor de populatie en trend van overwinterende houtduiven. De afname die SOVON constateert in het PTT project kan net zo goed te maken hebben met verschuivingen in de tijd binnen het winterareaal.

Leefgebied

Voor het leefgebied van overwinterende houtduiven wordt verondersteld dat er een afname is van kwaliteit van het leefgebied die leidt tot afname van het aantal overwinterende houtduiven. Die relatie is niet onderzocht maar wordt alleen verondersteld. Dat is onvoldoende voor een gedegen beoordeling.

Toekomstperspectief

Het toekomstperspectief zoals dat in de SOVON rapportage geschetst wordt onvoldoende onderbouwd, zowel voor de broedende als overwinterende houtduiven. Uiteraard verandert het landgebruik, zoals dat altijd al veranderd is, maar een relatie tussen dit landgebruik en de populatie wordt niet onderbouwd. Er zijn nog veel andere factoren die niet worden genoemd, zoals klimaattransitie, bosaanleg, predatie en kringlooplandbouw, strokenteelt, natuurontwikkeling en stedenbouw die allemaal positief of negatief van invloed kunnen uitpakken, maar waarvan het effect niet op voorhand te duiden is. Er kan voor de houtduif dus geen betrouwbaar toekomstperspectief worden geschetst.

Wel wordt in de rapportage van het SOVON een punt aangeduid waar de systematiek van de SVI achterloopt op de feiten. Het verschuiven van populaties vogels door klimaatverandering, zoals ook bij kleine rietgans, bonte kraai etcetera, hoeft voor de populatie in Europa als geheel geen effect te hebben, maar zal voor afzonderlijke landen kan dit wel leiden tot toe- of afname van de vogels en dus ook voor de SVI conform de systematiek van de habitatrictlijn. Dit is een zwakte in de systematiek van de Habitatrictlijn waar in de rapportage van SOVON geen oplossing voor wordt gegeven.

3.3 Fazant

Voor de fazant wordt de SVI als matig ongunstig geschetst.

Populatie

De fazant is een moeilijk te inventariseren soort waarbij de mannetjes vaak harems hebben. In de SOVON rapportage is onduidelijk hoe hiermee wordt omgegaan in de trend en populatieschatting. Er is een aanzienlijke kans dat de aantallen fazanten in de meetnetten hierdoor sterk onderschat worden. Daar komt nog bij dat na het stoppen van de uitzettingen de dichtheid sterk is afgenomen en daarmee mogelijk ook het territoriaal gedrag van de hanen. Omdat territoria en broedparen vooral worden vastgesteld op basis van het gedrag van hanen is dit mogelijk een foutenbron met grote effecten op de SVI. In de SOVON notitie wordt er van uitgegaan dat na het verbod op uitzetten van fazanten in 1993 er tot 2000 een na-ijl effect is geweest. Dit is niet onderbouwd maar wordt verondersteld en heeft een grote invloed op de trend. Een langer of korter na-ijl effect leidt tot andere conclusies. Ook voor de fazant geldt dat het agrarisch gebied onderteld wordt. Het is weinig toegankelijk en voor veel vogelaars ook minder interessant om te inventariseren.

Leefgebied

In de SOVON notitie wordt gesteld dat de kwaliteit van het leefgebied is afgenomen. Dat wordt niet onderbouwd. De Duitse situatie die wordt genoemd (Liebing, 2017) is niet vergelijkbaar met de Nederlandse situatie. Er is door natuurontwikkeling, agrarisch beheer, bosaanleg en de toename aan ruigtes langs sloten en bermen meer leefgebied aanwezig. In welke mate dit leefgebied bezet is wordt niet verder onderbouwd. Daarmee is de conclusie dat het leefgebied matig ongunstig scoort niet valide.

3.4 Haas

Populatie

Het meetnet dagactieve zoogdieren wordt in de WUR rapportage gezien als meetnet dat data levert van de hoogste kwaliteitseisen en bruikbaarheid. Dat is bezijden de waarheid. Dit NEM meetnet is gebaseerd op toevallige waarnemingen van o.a. haas en konijn tijdens broedvogelinventarisaties overdag door vogelaars. Het zijn geen gerichte tellingen, maar toevallige waarnemingen waaruit een trend wordt opgebouwd waar vervolgens weer een referentie aan wordt ontleend. Haas en konijn zijn bovendien nachtactief en niet dagactief. Om die redenen is dit meetnet ongeschikt voor het bepalen van de trends. Daarnaast blijkt uit gerichte waarnemingen met warmtebeeldcamera's en schemertellingen dat er 's nachts veel meer hazen en konijnen worden waargenomen dan in de uren dat vogelaars inventariseren. Zij nemen slechts een fractie (10-20%) van de populatie waar (Wersch, 2018). Het betekent dat de omvang van de populatie hazen vele malen groter is dan verondersteld. Onduidelijk is of nachtelijke tellingen uiteindelijk ook leiden tot een andere trend. Omdat SOVON weigert de basisdata van BMP gebieden voor externe onafhankelijke validatie ter beschikking te stellen kunnen de NEM gegevens niet onafhankelijk worden gevalideerd met tellingen met warmtebeeldcamera's. Opvallend is de constatering van de onderzoekers dat een enkele telling door jagers niet voldoende is om uitspraken te doen over de populatie en trends. Echter het PTT meetnet van SOVON bestaat ook maar uit 1 telling per jaar en wordt wel toegepast om trends te berekenen zoals voor de wintertrend van houtduif en fazant. De NEM trend is voorts ondervertegenwoordigd in het agrarisch gebied.

In de WUR rapportage worden afschotdata uit 1960 gepresenteerd voor het zichtbaar maken van trends. Waarom is onduidelijk en het doet er ook niet toe gegeven de vraagstelling in het onderzoek. De basisdata van afschot vanaf 1960 tot 1980 zijn niet beschikbaar en kunnen dus niet statistisch gevalideerd. Waarom deze data dan wel worden gebruikt en die van de voorjaarstellingen niet met hetzelfde argument is opvallend te noemen. Het plaatsen van niet te verifiëren gegevens vanaf 1960 in dezelfde grafiek als data van 1980, die op een andere wijze zijn verzameld, is suggestief en statistisch bedenkelijk. Afschotgegevens zijn altijd op vrijwillige basis verzameld en divers van herkomst. In aanvang zijn ze verzameld op jachtveldniveau en pas veel later op WBE niveau. Jachtvelden omvatten bejaagbaar gebied en WBE's omvatten ook niet bejaagbaar gebied, zoals

IJsselmeer, stedelijk gebied, sommige natuurgebieden en dergelijke waardoor dichtheden in WBE's altijd lager liggen dan die in jachtvelden, ongeacht de trend. Om dit vergelijkbaar te krijgen zou alleen bejaagbaar gebied betrokken moeten worden in het bepalen van de dichtheden. De deelname van jachtveldhouders en WBE's aan de afschotregistratie is altijd vrijwillig en nooit compleet geweest met heel andere doelen en wisselde per jaar en per regio. De afschotdata laten ook geen betrouwbaarheidsinterval zien, waardoor de lezer in het duister tast over de betrouwbaarheid hiervan. En daarmee zijn de data in hun gepresenteerde vorm ongeschikt voor analyse. Het vraagt om bewerking en interpretatie van de afschotdata.

Het werken met een Habitat Suitability Index om de geschiktheid en omvang van de populatie haas en konijn te bepalen is zeer discutabel. In de toelichting wordt al aangegeven dat het gaat om veronderstelde relaties tussen soorten en habitats. Deze zijn voor het haas en konijn niet getoetst maar worden ontleend aan de NDFF database. Die is verre van volledig en onvoldoende representatief voor beide soorten. Er zit ook een groot waarnemerseffect in. Van veel factoren die van invloed zijn op geschikt habitat voor het haas zijn geen data beschikbaar of gebruikt zoals recreatie. HSI modellen zijn ongeschikt als voorspellingsmodellen. Ze zijn vooral geschikt voor scenariostudies waarbij de onzekerheid in de modellen voor de scenario's tegen elkaar wegvallen. Een globale blik op de HSI kaart haas laat zien dat soms gebieden met hoge hazenstanden als weinig geschikt op de kaart terug te vinden zijn. Toetsing van deze kaart mbv afschotgegevens en warmtebeeldtellingen kan duidelijk maken in welke mate deze methode bruikbare resultaten oplevert. In de wetenschap wordt verschillend aangekeken tegen HSI modellen. Geschiktheids- en kanskaarten zijn er bijvoorbeeld eerder gemaakt voor oa wild zwijn (Zoogdiervereniging, 2010) maar blijken flink af te wijken van de werkelijke verspreiding.

De belangrijkste bezwaren voor toepassing van het HSI model zijn:

- De voor haas en konijn niet representatieve NDFF data die dienen als bron voor de HSI modellen;
- De veronderstelde en niet getoetste relaties tussen de habitatklassen en voorkomen van hazen en konijnen. Er zijn nog andere factoren die de geschiktheid bepalen;
- De veronderstelde referentiewaarden (dichtheid) voor haas en konijn) waarmee de populatie omvang wordt berekend;
- De twijfelachtige betrouwbaarheid van de NEM trendlijn;
- Het terugvoorspellen (backcasting) van de populaties in 1997 met de twijfelachtige NEM trendlijn;
- De inschatting van de trend tussen 1994 en 1997.
- Het ontbreken van een validatie van het bovenstaande met tellingen, veld- en afschotgegevens.

Toekomstperspectief

Dit perspectief is niet onderbouwd, maar gebaseerd op algemene indrukken. Wil er sprake zijn van een goede onderbouwing dan zal eerst de relatie tussen de populatie omvang en positieve of negatieve drukfactoren moeten worden vastgesteld. De som daarvan kan dan een indicatie geven over het toekomstperspectief en is dan ook redelijk verifieerbaar en herhaalbaar. Dat is nu niet het geval. Omdat de minste score van een SVI criterium het eindoordeel bepaalt is het merkwaardig om een niet transparant en reproduceerbaar criterium in het eindoordeel op te nemen.

3.5 Konijn

Populatie

Voor het konijn gelden in principe soortgelijke opmerkingen en bedenkingen als bij het haas. Ook hier is de conclusie dat de kwaliteit van het NEM meetnet onvoldoende is voor een betrouwbare trendanalyse vanwege de nachtelijk leefwijze van konijnen en dat onafhankelijke validatie van de NEM data door SOVON wordt geweigerd. Onduidelijk is ook of de soortgerichte nachtelijke tellingen van konijnen in de duinen zijn samengevoegd met de toevallige waarnemingen door vogelaars. In dat geval worden er methoden gemengd.

Ook hier wordt een HSI model ingezet om de omvang van de populatie konijnen te bepalen met alle bedenkingen vanden zoals ze bij het haas zijn geformuleerd.

Toekomstverwachtingen

Ook voor het konijn zijn de toekomstverwachtingen niet onderbouwd maar algemeen van aard en niet reproduceerbaar. Er worden allerlei mogelijke factoren genoemd die in de toekomst een rol zouden kunnen spelen, maar tot een kwantitatieve onderbouwing komt het niet. Omdat de minste score van een SVI criterium het eindoordeel bepaalt is het merkwaardig om een niet transparant en reproduceerbaar criterium in het eindoordeel op te nemen.

Literatuur

Alefs P., van Els P., Verburg P. & Vogel R. 2019. Beoordeling provinciale staat van instandhouding van 12 broedvogelsoorten in Gelderland. Sovon-rapport 2019/33. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Algemene rekenkamer, 2021. Waar is de grutto? Aanpak bescherming weidevogels werkt niet

Boele, A., Fred Hustings, Kees Koffijberg, Chris van Turnhout & Calijn Plate, 2008. Populatietrends van terrestrische wintervogels in 1980-2006: habitat, trekgedrag en verschillen tussen Hoog- en LaagNederland. LIMOSA 81 (2008): 50-61

Hornman M., Kavelaars M., Koffijberg K., Hustings F., van Winden E., van Els P., Kleefstra R., Sovon Ganzen- en Zwanenwerkgroep & Soldaat L. 2021. Watervogels in Nederland in 2018/2019. Sovon rapport 2021/01, RWS-rapport BM 21.08. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Staat van instandhouding wildsoorten: analyse rapportages

Teunissen W., Schotman A., Bruinzeel L.W., ten Holt H., Oosterveld E., Sierdsema H., Wymenga E. & Melman D., 2012. Op naar kerngebieden voor weidevogels in Nederland. SOVON, rapport 2012/21.

Schmidt, A.M., A. van Kleunen, L. Kuiters, J.A.M. Jansen, R.J. Bijlsma, M. van Roomen en T. van Vreeswijk, 2017. Advies over Natura 2000 doelensystematiek en Natura2000 doelen; Een oriënterende studie ter onderbouwing van de evaluatie van de Natura 2000-doelensystematiek en Natura 2000 doelen. Wageningen, WEnR. Rapport 2779A.

Vogel R.L., Bouwma I., Koese B., Kranenbarg J., La Haye M., Odé B., Sierdsema H., Sparrius L., Verburg P. & Zollinger R. 2013. Het belang van Nederland buiten de Ecologische Hoofdstructuur voor soorten van de Vogelrichtlijn en van bijlage V van de Habitatrichtlijn. Sovon-rapport 2013.015. Sovon, Nijmegen

Wersch, B. van, 2018. Monitoring van dag-actieve zoogdieren: Onderzoek naar de verschillen tussen gebruikte methodieken en de invloed hiervan op de monitoringsresultaten. Stageverslag HAS, Den Bosch.